

Sygn. akt VI ACa 265/13

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 26 września 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący - Sędzia SA – Marzena Miąskiewicz

Sędzia SA – Maciej Kowalski

Sędzia SO del. – Bogdan Gierzyński (spr.)

Protokolant: – sekr. sądowy Beata Pelikańska

po rozpoznaniu w dniu 26 września 2013 r. w Warszawie

na rozprawie sprawy z powództwa (...) Spółka z o.o. w W.

przeciwko Prezesowi Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów

o naruszenie zbiorowych interesów konsumentów i nałożenie kary pieniężnej

na skutek apelacji powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie – Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów

z dnia 27 grudnia 2012 r.

sygn. akt XVII AmA 24/11

I oddala apelację;

II zasądza od (...) Spółka z o.o. w W. na rzecz Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów kwotę 270 zł (dwieście siedemdziesiąt złotych) tytułem kosztów zastępstwa procesowego za drugą instancję.

VI ACa 265/13

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 10 września 2010 r. pozwany - Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów uznał, że działanie powoda - (...) Sp. z.o.o. w W. (obecnie (...) Sp. z.o.o., w dalszej treści uzasadnienia określana jako (...)) polegające na stosowaniu we wzorcu umownym o nazwie „Ogólne warunki uczestnictwa w imprezach organizowanych przez spółkę pod firmą (...) z.o.o.” postanowienie o treści:

„Organizator nie będzie zwracał równowartości niewykorzystanych świadczeń w przypadku, gdy podróż lub pobyt zostaną przerwane z przyczyn leżących po stronie Klienta lub osoby mu towarzyszącej”

stanowi praktykę naruszającą zbiorowe interesy konsumenta o jakiej mowa w art. 24 ust 2 pkt.1 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów i nakazał powodowi zaniechania stosowania tej praktyki.

Za stosowanie tej praktyki Prezes UOKiK nałożył na powoda karę pieniężną w wysokości 900.385 zł.

Odwołanie od powyższej decyzji wniosła spółka (...) Sp. z.o.o. w W. , domagając się zmiany decyzji poprzez umorzenie postępowania ewentualnie o jej zmianę poprzez orzeczenie, że spółka zaniechała stosowania praktyki, zaś odnośnie orzeczenia o karze to także domagała się uchylenie tego punktu decyzji ewentualnie wnosiła o obniżenie orzeczonej kary pieniężnej do minimalnej kwoty przewidzianej przepisami.

Powód zarzucił błąd w ustaleniach faktycznych, poprzez błędne ustalenie, że powód nie zaniechał stosowania zarzucanej mu praktyki, gdy tymczasem spółka (...) poprzez dokonanie zmian w OWU od 15 grudnia 2009 r. nie stosuje zakazanego postanowienia. Zdaniem powoda błędne było stanowisko Prezesa, że aktualnie stosowane postanowienie o treści: „Organizator wskazuje, iż zgodnie z ubezpieczeniem zawartym na rzecz każdego klienta przez Organizatora, o którym mowa w rozdz. VII OWU, nie przewiduje ono zwrotu kosztów związanych z przerwaniem podróży lub pobytu z przyczyn leżących po stronie Klienta lub osoby towarzyszącej. Organizator informuje, że istnieje możliwość indywidualnego zawarcia rozszerzonego pakietu ww. ubezpieczenia” - jest zbieżne z treścią postanowienia uznanego za niedozwolone prawomocnym wyrokiem SOKiK z dnia 11 maja 2007 r. (syg. akt XVII Amc 28/06) i wpisanego do rejestru postanowień wzorców umów uznanych za niedozwolone pod numerem 1458 oraz postanowienia wpisanego pod numerem 1042.

Powód zarzucił ponadto niewłaściwe zastosowanie art. 111 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów skutkujące nałożeniem kary pieniężnej bez uwzględnienia rzeczywistego stopnia oraz okoliczności naruszenia przepisów ustawy. Zdaniem powoda, orzeczona wobec niego kara pieniężna jest niewspółmierna do realizacji zamierzonego przez Prezesa UOKiK celu i została zastosowana wbrew zasadzie proporcjonalności.

Pozwany wniosł o oddalenie odwołania i zasądzenie na jego rzecz kosztów postępowania.

Wyrokiem z dnia 27 grudnia 2012 r. Sąd Okręgowy zmienił zaskarżoną decyzję w pkt I w ten tylko sposób, że stwierdził zaniechanie stosowania praktyki, oddalając w pozostałym zakresie odwołanie i zasądził od od powoda na rzecz pozwanego kwotę 360 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

Sąd I instancji oparł się na ustaleniu, że (...) Sp. z.o.o. w W. jest przedsiębiorcą prowadzącym działalność gospodarczą polegającą na świadczeniu usług turystycznych poprzez organizowanie imprez turystycznych w kraju i za granicą. Usługi te świadczone są na rzecz klientów będących konsumentami. Przy zawieraniu umów spółka posługuje się wzorcami umownymi o nazwie: „Ogólne warunki uczestnictwa w imprezach organizowanych przez spółkę pod firmą (...) Sp. z.o.o.”.

Treść stosowanego wzorca ulegała zmianie, w szczególności zmiany te dotyczyły zwrotu na rzecz klientów wartości niewykorzystanych świadczeń w przypadku przerwania podróży lub pobytu z przyczyn leżących po stronie klienta.

Pierwotnie w okresie od 17 grudnia 2007 r. do 17 sierpnia 2008 r. stosowana była klauzula o treści:

„W przypadku przerwania podróży lub pobytu z przyczyn leżących po stronie klienta lub osoby mu towarzyszącej, równowartość niewykorzystanych świadczeń nie będzie zwracana.

W okresie od 18 sierpnia 2008r do 25 lutego 2009 r. klauzule powyższą zastąpiono postanowieniem o treści:

„Organizator nie będzie zwracał równowartości niewykorzystanych świadczeń w przypadku, gdy podróż lub pobyt zostaną przerwane z przyczyn leżących po stronie klienta lub osoby mu towarzyszącej” .

Z kolei w okresie od 26 lutego 2009 r. do 15 grudnia 2009 r., a więc już po wszczęciu postępowania w lipcu 2009 r. powód stosowała wzorzec zawierający postanowienie o treści:

„Organizator nie będzie zwracał równowartości niewykorzystanych świadczeń, w przypadku, gdy podróż lub pobyt zostaną przerwane z przyczyn leżących po stronie klienta lub osoby mu towarzyszącej. Na życzenie klienta organizator wyliczy faktycznie poniesione koszty związane z przerwaniem podróży.”

Z dniem z 16 grudnia 2009 r. powód zastąpiła powyższe postanowienie klauzulą o treści:

„Organizator wskazuje, iż zgodnie z ubezpieczeniem zawartym na rzecz każdego klienta przez Organizatora, o którym mowa w rozdz. VII OWU, nie przewiduje ono zwrotu kosztów związanych z przerwaniem podróży lub pobytu z przyczyn leżących po stronie Klienta lub osoby towarzyszącej. Organizator informuje, że istnieje możliwość indywidualnego zawarcia rozszerzonego pakietu ww. ubezpieczenia”.

Sąd I instancji ustalił także, że w rejestrze niedozwolonych postanowień umownych prowadzonych przez Prezesa UOKiK znajdują się dwa postanowienia o treści:

1. „Organizator nie dokonuje zwrotu świadczeń, które nie zostały wykorzystane w pełni z przyczyn leżących po stronie uczestnika np. skrócenie pobytu, rezygnacja z części lub całości programu, spóźnienie na miejsce zbiórki itp.” (poz.1042);
2. „W przypadku przerwania podróży lub pobytu z przyczyn leżących po stronie klienta lub osoby mu towarzyszącej równowartość niewykorzystanych świadczeń nie będzie refundowana” (poz.1458).

Ponadto Sąd Okręgowy ustalił, że przychód (...) Sp. z o.o.w 2009r wyniósł 409.265.916,02 zł.

W oparciu o powyższe ustalenia sąd I instancji uznał, że zachodzi tożsamość stosowanych przez powoda postanowień ze wskazanymi wyżej klauzulami znajdującymi się w rejestrze, gdyż skutkiem stosowanych zapisów było wyłączenie możliwości zwrotu konsumentowi wartości niezrealizowanego świadczenia podczas, gdy organizator nie zrealizował swojego świadczenia albo oszczędził z powodu niewykonywania świadczenia i odzyskał jakąś część z kosztów jakie planował ponieść na realizację świadczenia.

Równocześnie sąd I instancji uznał postanowienia, które zostało wprowadzone do OWU z dniem 15 grudnia 2009 r. nie jest tożsamy z postanowieniami wpisanymi do rejestru, gdyż w odróżnieniu od poprzednich nie wyłącza możliwości żądania zwrotu niewykorzystanego świadczenia.

Uznając zatem, że rozstrzygnięcie Prezesa UOKiK uznające stosowaną przez powoda praktykę za bezprawną i naruszającą zbiorowe interesy konsumentów było zasadne, Sąd Okręgowy uznał, że istniały podstawy do stwierdzenia zaniechania stosowania praktyki.

Sąd I instancji uznał, że Prezes UOKiK prawidłowo określił okoliczności, które należało wziąć pod uwagę przy wymierzaniu kary, w szczególności wagę stwierdzonych praktyk. Kardynalne znaczenia dla wymiaru kary miała prawidłowo ustalona i przyjęta przez Prezesa umyślność naruszenia przez spółkę zbiorowych interesów konsumentów, która wynikała niewątpliwie z faktu, że to właśnie powodowej spółce Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów zakazał w maju 2007 r. stosowania w umowach z konsumentami postanowienia wyłączającego możliwość żądania zwrotu równowartości niewykorzystanych świadczeń. Skoro więc spółka pomimo pełnej wiedzy i świadomości, że rzezone postanowienie rażąco narusza interesy konsumentów stosowała je w dalszym ciągu i to prawie dwa lata, to takie jej zachowanie musi spotkać się ze zdecydowaną reakcją i sankcją.

Od powyższego Wyroku powód wniósł apelację zaskarżając go w całości, wnosząc o:

1. zmianę zaskarżonego wyroku i uwzględnienie odwołania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie Sprawy do ponownego rozpatrzenia Sądowi I instancji;
2. zmianę zaskarżonego wyroku w zakresie orzeczenia o kosztach postępowania i zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kosztów procesu w I instancji według norm przepisanych,
3. zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kosztów procesu w II instancji według norm prawem przepisanych.

Zaskarżonemu Wyrokowi powód zarzucił:

1. naruszenie art. 27 ust. 1 i 2 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów w związku z art.24ust.1oraz w związku z art.479^{31a}§3 k.p.c. poprzez ich błędne zastosowanie polegające na uwzględnieniu odwołania z jednej strony i zastąpieniu w wyroku jedynie nieznacznej części sentencji decyzji Prezesa UOKiK poprzez stwierdzenie zaniechania stosowania praktyki w miejsce stwierdzenia nakazu zaniechania stosowania praktyki, przy jednoczesnym braku modyfikacji sentencji decyzji w pkt I w zakresie podstawy prawnej decyzji Prezesa UOKiK, a w konsekwencji wydanie orzeczenia wzajemnie sprzecznego, opartego na błędnej podstawie prawnej;

2. naruszenie art. 106 ust. 1 pkt 4 i art. 111 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów w związku z art. 24 ust. 1 tej ustawy i w związku art.479^{31a} k.p.c. poprzez ich błędne zastosowanie i ustalenie, iż na powoda słusznie i w prawidłowej wysokości została nałożona kara pieniężna w pkt III zaskarżonej decyzji Prezesa UOKiK, pomimo częściowego uwzględnienia odwołania i dokonania modyfikacji pkt I sentencji skażonej decyzji, w wyniku której całkowicie zmienione zostało zarzucane powodowi naruszenie przepisów ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów,

3. naruszenie art. 81 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów w związku z art. 139 k.p.a. w związku z art. 83 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów poprzez ich niezastosowanie i wydanie orzeczenia na niekorzyść strony odwołującej;

4. naruszenie art. 24 ust. 1 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów w związku z art.233 § 1 k.p.c. poprzez ich błędne zastosowanie i uznanie, że akceptacja ogólnych Warunków Uczestnictwa stosowanych przez powoda przez Marszałka Województwa (...) jako organ sprawujący kontrolę nad powodem jako organizatorem wycieczek turystycznych nie wyłącza bezprawności naruszenia dokonanego przez powoda,

5. naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 233 § 1 k.p.c. poprzez brak wnikliwego i wszechstronnego rozpoznania materiału dowodowego W kontekście części zarzutów odwołania wniesionego przez powoda.

Rozpoznając wniesioną apelację Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja nie zasługuje na uwzględnienie.

Okoliczności faktyczne sprawy nie są sporne.

Bezzasadny jest zarzut naruszenia art. 27 ust. 1 i 2 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów w związku z art.24ust.1oraz w związku z art.479^{31a}§3 k.p.c. poprzez ich błędne zastosowanie polegające na uwzględnieniu odwołania z jednej strony i zastąpieniu w wyroku jedynie nieznacznej części sentencji decyzji Prezesa UOKiK poprzez stwierdzenie zaniechania stosowania praktyki w miejsce stwierdzenia nakazu zaniechania stosowania praktyki, przy jednoczesnym braku modyfikacji sentencji decyzji w pkt I w zakresie podstawy prawnej decyzji Prezesa UOKiK, a w konsekwencji wydanie orzeczenia wzajemnie sprzecznego, opartego na błędnej podstawie prawnej. Stosownie do treści art. 479^{31 a} § 3 k.p.c., w razie uwzględnienia odwołania, sąd ochrony konkurencji i konsumentów zaskarżoną decyzję albo uchyla, albo zmienia w całości lub w części i orzeka co do istoty sprawy. W decyzji administracyjnej rozstrzygnięciem jest wiążące ustalenie konsekwencji stosowanego przepisu prawa materialnego W tym sensie decyzja rozstrzyga sprawę administracyjną co do jej istoty. Rozstrzygnięcie reformatoryjne sądu ochrony konkurencji i konsumentów w sprawach z odwołań od decyzji Prezesa UOKiK jako odnoszące się do istoty sprawy dotyczy zatem wyłącznie rozstrzygnięcia zawartego w zaskarżonej decyzji a nie innych jej elementów w tym podstawy prawnej.

Za nietrafny należy uznać również zarzut naruszenia art. 106 ust. 1 pkt 4 i art. 111 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów w związku z art. 24 ust. 1 tej ustawy i w związku art.479^{31a} k.p.c. poprzez ich błędne zastosowanie i ustalenie, iż na powoda słusznie i w prawidłowej wysokości została nałożona kara pieniężna w pkt III zaskarżonej decyzji Prezesa UOKiK, pomimo częściowego uwzględnienia odwołania i dokonania modyfikacji pkt I sentencji skażonej decyzji, w wyniku której całkowicie zmienione zostało zarzucane powodowi naruszenie przepisów ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów. Twierdzenia powoda, że dokonanie modyfikacji pkt I sentencji skażonej decyzji całkowicie zmieniało zostało zarzucane powodowi naruszenie przepisów ustawy jest nieuprawnione. Z sentencji

zaskarżonego Wyroku wynika jednoznacznie, że sąd I instancji uznał za zasadne rozstrzygnięcie Decyzji Prezesa UOKiK stwierdzające, że działanie powoda do czasu zaniechania stanowiło praktykę naruszającą zbiorowe interesy konsumenta o jakiej mowa w art. 24 ust 2 pkt.1 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów.

Przepis art. 106 ust. 1 pkt 4 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów stanowi, że Prezes Urzędu może nałożyć na przedsiębiorcę, w drodze decyzji, karę pieniężną w wysokości nie większej niż 10 % przychodu osiągniętego w roku rozliczeniowym poprzedzającym rok nałożenia kary, jeżeli przedsiębiorca ten, choćby nieumyślnie dopuścił się stosowania praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów w rozumieniu art. 24. Użyte przez ustawodawcę słowo „dopuścił się” jednoznacznie odnosi się do zdarzenia, które miało miejsce w przeszłości, a zatem stan istniejący w chwili orzekania nie ma żadnego wpływu na dopuszczalność nałożenia kary. Zaniechanie stosowania praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów przez przedsiębiorcę, który uprzednio taką praktykę stosował nie wpływa na uprawnienie Prezesa Urzędu do nałożenia kary pieniężnej. Fakt zaniechania stosowania praktyki może mieć jedynie wpływ na wymiar kary. W myśl art. 111 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów przy ustalaniu wysokości kar pieniężnych, o których mowa w art. 106-108, należy uwzględnić w szczególności okres, stopień oraz okoliczności naruszenia przepisów ustawy, a także uprzednie naruszenie przepisów ustawy.

Zaniechanie stosowania praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów ma znaczenie dla jednej z wymienionych przesłanek tj. okresu naruszania ustawy.

Zgodnie, bowiem z ugruntowanym w orzecznictwie poglądem (vide: Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 maja 1991 roku sygn. akt III CRN 120/91 OSNC 1992 Nr 5, poz. 87; Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 października 1998 roku sygn. akt I CKN 265/98 OSP 2000 Nr 5 poz. 68; Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 sierpnia 1999 roku sygn. akt 351/99 OSNC 2000 Nr 3 poz. 47; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2001 roku sygn. akt I CKN 1036/98 LEX Nr 52708; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 września 2005 roku, sygn. akt III SZP 2/05 OSNP 2006/19-20/312) Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów nie może ograniczyć sprawy wynikającej z odwołania od decyzji Prezesa Urzędu tylko do funkcji sprawdzającej prawidłowość postępowania administracyjnego, które poprzedza postępowania sądowe. Celem postępowania nie jest przeprowadzenie kontroli postępowania administracyjnego, ale merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy, której przedmiotem jest spór między stronami powstający dopiero po wydaniu decyzji przez Prezesa Urzędu. Postępowanie sądowe przed Sądem Ochrony Konkurencji i Konsumentów jest postępowaniem kontradiktoryjnym, w którym uwzględnia się materiał dowodowy zebrany w postępowaniu administracyjnym, co nie pozbawia jednak stron możliwości zgłoszenia nowych twierdzeń faktycznych i nowych dowodów, według zasad obowiązujących w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych. Sąd antymonopolowy jest sądem cywilnym i prowadzi sprawę cywilną, wszczętą w wyniku wniesienia odwołania od decyzji Prezesa Urzędu.

Oznacza to, że orzekając co do wysokości kary nałożonej w zaskarżonej decyzji, sąd antymonopolowy orzekając co do istoty dokonuje własnych ustaleń w zakresie przesłanek jej wymiaru. Wiążący charakter ma jedynie wysokość kary wymierzonej kary, który stanowi jej maksymalny wymiar. Orzeczenie wyższej kary niż orzeczone przez Prezesa Urzędu stanowiłoby orzeczenie ponad żądanie stron, a także godziłoby w zasadę zakazu reformatio in peius, stanowiącego jedną z istotnych gwarancji procesowych.

Sąd I instancji władny był w związku z tym pozostawić karę pieniężną w niezmienionej wysokości mimo stwierdzenia krótszego niż w zaskarżonej Decyzji stosowania praktyki, uznając że pozostałe przesłanki.

Sąd Apelacyjny podziela stanowisko Sądu Okręgowego, że kardynalne znaczenia dla wymiaru kary miała umyślność naruszenia przez powoda zbiorowych interesów konsumentów, która wynikała niewątpliwie z faktu, że to właśnie jemu Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów zakazał w maju 2007 r. stosowania w umowach z konsumentami postanowienia wyłączonego możliwości żądania zwrotu równowartości niewykorzystanych świadczeń.

Rację ma sąd I instancji, że w sytuacji, gdy powód miał świadomość, że naruszenia interesów konsumentów, a także wyraźny zakaz zaniechania takiego zachowania, to jego działaniu należy przypisać umyślność oraz szczególną upórcość w łamaniu prawa, a wobec tego zachowanie to musi spotkać się ze zdecydowaną reakcją i sankcją. Nie

mniej istotne znaczenie ma również znaczny okres stosowania praktyki, wynoszący blisko dwa lata. Uporczywość stosowania zakazanej klauzuli stwarza również domniemanie faktyczne, że s tytułu jej stosowania powód odnosił istotne korzyści finansowe, gdyż konsumenci którzy musieli zrezygnować z części świadczeń, nie ubiegali się o zwrot równowartości świadczeń niewykorzystanych i z tego tytułu. Brak takich korzyści czyniłby niewytłumaczalnym zachowanie powoda wiążące się z ryzykiem poniesienia dotkliwych sankcji.

W świetle powyższych okoliczności wymierzoną karę należy uznać za adekwatną w świetle art. 111 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów.

Zważyć ponadto należało, w kontekście powyższych wywodów, że chybiony jest zarzut naruszenia art. 81 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów w związku z art. 139 k.p.a. w związku z art. 83 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów poprzez ich niezastosowanie i wydanie orzeczenia na niekorzyść strony odwołującej, także dlatego, że powołane przepisy dotyczą postępowania przed Prezesem UOKiK i nie mają zastosowania do postępowania przed sądem.

Za bezzasadny należało również uznać zarzut naruszenia art. 24 ust. 1 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów w związku z art. 233 § 1 k.p.c., gdyż ze wskazanych przepisów (ani żadnych innych) nie wynika aby akceptacja ogólnych Warunków Uczestnictwa stosowanych przez powoda przez Marszałka Województwa (...). Wyłączną kompetencję w zakresie orzekania w zakresie uznania postanowienia wzorca umowy za niedozwolone ma Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, co wynika wprost z art. 479³⁶ k.p.c.

Odnosząc się do zarzutu naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. poprzez brak wnikliwego i wszechstronnego rozpoznania materiału dowodowego w kontekście części zarzutów odwołania wniesionego przez powoda, zważyć należało, że przepis ten dotyczy oceny przez sąd wiarygodności i mocy dowodów. W mniejszej sprawie okoliczności faktyczne sprawy w zakresie faktów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy nie były sporne. Powód nie stawiał w apelacji zarzutów niewyjaśnienia istotnych okoliczności faktycznych, ani też nie wskazał żadnego faktu, który zostałby przez sąd I instancji ustalony z przekroczeniem zasady wyrażone w art. 233 k.p.c. Podkreślić także należy, że prowadzenie postępowania dowodowego w zakresie zmierzającym do oceny konstytucyjności nie należy do kognicji sądów powszechnych.

Biorąc powyższe względy pod uwagę apelację należało oddalić na podstawie art. 385 k.p.c. jako bezzasadną.

Koszty zastępstwa procesowego za drugą instancję zasądzono według norm przepisanych (98 k.p.c.)